

STABILISERINGSPOLITIKEN

DET var en fullt naturlig och förståelig önskan hos svenska folket, att, när kriget var över, få återgå till förkrigstidens levnadsförhållanden och fortsätta arbetet på att höja standarden. När avspänningen västerut hävts, måste det ju strömma in en massa varor, som antingen varit helt försvunna eller mycket knappa under krigsåren. Flera armar skulle också komma att sysselsättas i varufremställningens tjänst, när beredskapen upphört. En minskning av varutillförseln från den europeiska kontinenten främst Tyskland var visserligen väntad men borde mer än uppvägas av tillskottet västerifrån. En bättre försörjning skulle det bli, därom kunde det inte råda någon tvekan, men om standarden från 1939 skulle återvinnas snart eller efter en något längre tid, var man vid krigsslutet okunnig om.

Frågan var också den: Skulle den större varumängden köpas av en oförändrad penninginkomst, eller skulle inkomsterna ökas så, att det större antalet varor fann avsättning på så sätt? I förra fallet måste priserna sänkas, i det senare var detta icke nödvändigt.

1944 års penningpolitiska program uttalade sig för en viss pris-sänkning, finansminister Wigforss i 1944 års valkampanj för en inkomsthöjning. De valutasakkunniga, som utformat programmet, anförde som motiv, att sparare, pensionärer m. fl. genom krigsårens penningvärdeförsämring förlorat en betydande del av sitt kapital eller sina subsistensmedel, varför en viss penningvärdeförbättring endast vore en gärd av rättvisa. Tjugofem procents penningvärdeförsämring sedan 1939 kunde dock godtagas enligt deras mening. Hr Wigforss ansåg, att de sämst ställda grupperna först skulle få 1939 års standard tillbaka och efter hand de andra, och detta kunde enligt hans mening nås genom höjning av deras penninginkomster. Han framhöll också som stöd för sin åsikt, att importvarornas priser inte kunde tvingas ned, då dessa bestämdes av utlandet. Ett är visst, nämligen att varuförsörjningen icke varit sämre, om den första metoden följts än den andra. Kvar står, att hr Wigforss drev igenom sin vilja. Spararna skulle de-

finitivt lämnas utanför. Det låg i sakens egen natur. Hr Wigforss uttryckte sin syn på den frågan i ett annat sammanhang, när han sade, att arbetsinkomsten borde vara så hög som möjligt och utdelningsinkomsten, d. v. s. räntan så låg som möjligt.

Förloppet under de följande åren fram till nu är känt. Det blev varje år en justering uppåt av inkomsterna, där än den ena gruppen än den andra kom före eller ansågs ha kommit före. Varje år medförde en stegring av över tio procent av de sammanlagda penninginkomsterna året dessförinnan. I fyra år har detta pågått, och ett tag verkade det t. o. m., som om systemets upphovsman började undra, hur det skulle gå, ty i finansplanen till 1947 års riksdag fällde hr Wigforss yttrandet: »Ingenting kan hindra ett helt folk att bevilja sig själv ökade inkomster i pengar. Ingenting utom insikten att därmed intet vinnes för en höjning av den reala levnadsstandarden.» Detta har dock på intet sätt hittills dämpat takten i den fortsatta inkomststegringen och förefaller inte heller för framtiden att nämnvärt göra det. I sin kalkyl av statsinkomsterna förutsätter riksräkenskapsverket, ehuru detta icke tydligt utsäges, en fortsatt stegring av penninginkomsterna med åtminstone en milliard kronor under budgetåret 1949/50 även med hänsyn tagen till den s. k. inkomststabiliseringen.

Kan inkomststegringen då fortsätta hur länge som helst, även om takten skulle avtaga något och detta trots minskad varutillgång? Finns det någon gräns, och var går i så fall denna? Finansministern lämnar på detta två svar. När man funnit »en av alla erkänd norm för en rättvis fördelning av nationalinkomsten» bortfaller uppenbarligen anledningen till stegring av penninginkomsterna, och därmed är ju gränsen nådd. Att finna en av alla erkänd norm för inkomstfördelningen torde dock vara uteslutet i nuvarande tid. Den enda princip, som någonsin i historien vunnit någon anslutning alls, torde väl ha varit den ståndsmässiga bärgningens princip.

Om man inte kan finna en sådan norm, ja, då får en förbättring av levnadsstandarden för en samhällsgrupp med all sannolikhet vinnas genom bidrag från de övriga, så ungefär falla hans ord. Man följer alltså minsta motståndets lag, men det är alldeles oriktigt att i detta samband tala om inkomstutjämning, ty den starka gruppen förser sig helt enkelt på de svagares bekostnad, oavsett om den redan förut låg högre i inkomstavseende.

Ur politisk-ekonomisk synpunkt är med hr Wigforss' utgångspunkter den senare grupp- eller klasskampsbetonade uppfattningen

för närvarande den enda möjliga, men den lämnar i praktiken ingen anvisning om var gränsen för inkomststegringen går. Den säger endast, att, om denna inte skall flyttas, måste utrymme beredas genom att någon eller några grupper maka åt sig. Problemet blir under rådande förhållanden, att söka finna sådana politiskt svaga grupper i samhället, som kunna tvingas att taga på sig inskränkningar i sin försörjning.

I någon utsträckning har detta också hittills lyckats med hjälp av de progressiva skatterna i förening med de olika formerna av förmögenhetsskatter på de tidigare välsituerade men numerärt fåtaliga grupperna. Genom en sänkning av realvärdet av alla former av sparade medel, t. ex. pensioner, försäkringar m. m. har ett visst utrymme också skapats. Men i huvudsak är det andra källor, som tagits i anspråk, t. ex. guld- och valutareserverna, d. v. s. landets sparmedel, som insamlats under tidigare år.

Det nya i dagens situation är, att det inte går att krama ut mer ur nyssnämnda samhällsgrupper utan att proletarisera dem, och att det inte finns några reserver, som kunna tillgripas för att bereda utrymme för kollektiva penninginkomstförbättringar. Något verkligt sådant har heller inte tidigare varit för handen, vilket bäst bevisas av en icke så obetydlig penningvärdeförsämring under de senaste åren. Dessutom borde guld- och valutareserverna icke ha offrats. Även om dessa, som hr Wigforss hävdade, varit till för att tagas i anspråk, är i alla händelser den möjligheten att bereda utrymme nu ur världen. Är därmed också sagt, att gränsen är nådd för inkomststegringen — förutsatt att en proletarisering av vissa grupper inte eftersträvas med politiska medel? Uppenbarligen inte, ty statens egna myndigheter kalkylera med en ytterligare ökning som en faktisk realitet.

Är det då över huvud taget någon mening i att fråga efter en objektivt given gräns för den samlade inkomstsumman i samhället? Den kan ju aldrig vara helt konstant för någon längre tid, ens om man räknar i månader. Å andra sidan torde det väl vara uppenbart, att det har vissa konsekvenser av olika natur, om inkomstsumman ökas med femtio, tre eller noll procent under ett år i stället för de dryga tio om året, den faktiskt ökat med sedan krigets slut. En ganska likartad frågeställning har varit aktuell i ett annat sammanhang, när det från oppositionens sida frågades efter gränsen för den svenska kreditgivningen till utlandet. De svar, som erhöles, voro minst sagt svävande, men att frågan var berättigad, torde man väl nu svårligen kunna förneka.

Varför man i dagens läge från oppositionens sida ställer frågan om gränsen för inkomstökningarna, är konkret uttryckt, att importplanen räknar med en minskad varutillförsel utifrån om 600 milj. kronor, regeringens s. k. fyraårsplan med en produktionsökning, som inte går upp till 500 milj. kronor, men riksräkenskapsverket med en ökning av skatteunderlaget för fysiska personer med minst 1,000 milj. kronor under 1949, d. v. s. i praktiken en samlad inkomstökning med lägst detta belopp.

Vilka kunna skälen vara till att man på regeringssidan godtagger en fortsatt stigande inkomstsumma, samtidigt som man konstaterar en beräknad minskning av varutillgången? Förmodligen är ett av de viktigaste, att man betraktar som ofrånkomlig förutsättning för att kunna upprätthålla den fulla sysselsättningen, att den köpkraftiga efterfrågan ständigt får nya tillskott. I olika sammanhang har finansministern nämligen hävdad, att en borgerlig ekonomisk politik icke skulle kunna upprätthålla en »hög och jämn sysselsättning» vid en lägre inkomstnivå, ty fackföreningarna skulle i så fall hellre framtinga höjda lönesatser och taga en ganska stor arbetslöshet. Ett annat skäl skulle därför vara, att fackföreningarna för att visa sitt berättigande mot sina egna måste kunna peka på vunna resultat i form av höjda lönesatser. Enda sättet att motverka denna inställning skulle då vara att ge efter för kraven på höjda penninginkomster och låta den samlade inkomstsumman gå i höjden. Systemets företrädare äro naturligtvis medvetna om de stora riskerna för penningvärdet, om inkomstsumman ökas alltför kraftigt. Men man är nöjd, om blott detta inte sker så hastigt, att detsamma direkt rutschar utför.

Inkomststegringarna, som således både få försätta och få begagnas i den ekonomiska klasskampen, borde emellertid hålla sig inom ramen för det penningpolitiska program, som enligt uttalanden av finansministern går ut på en stabilisering av kronans värde i konsumenternas händer. En svaghet med denna uppläggning av problemet är, att man först i efterhand kan få kännedom om resultatet för prisutvecklingens del. Ser man tillbaka på de tre efterkrigsåren 1946, 1947 och 1948, visar det sig, att den genomsnittliga prisnivån för konsumtionsvaror i runt tal stigit med 3 % 1946, 1 % 1947 och 7 % 1948. Sammanlagt är alltså den officiellt erkända penningvärdeförsämringen under efterkrigstiden ungefär 11 procent. Även med mycket måttliga anspråk på stabilitet måste man säga, att en politik med en prisstegring, som mer än ätit upp den officiella ränteavkastningen under samma tid, varit dålig som sta-

biliseringspolitik betraktad. Särskilt oroväckande är naturligtvis den starka penningvärdeförsämringen förra året. Den kan inte avvisas som en engångsföreteelse med en hänvisning till de indirekta skatthöjningarnas inverkan våren 1948, utan att man också framhåller den direkta betydelsen av omsättningsskattens borttagande, vilket föranledde, att prisstegringen år 1947 blott blev 1 % i stället för 3 1/2 %.

Den förlängning av de gällande kollektivavtalen, som nu avses, är givetvis en åtgärd, som är ägnad att dämpa takten i den fortgående penninginkomststegringen. Det förtjänar emellertid framhållas, att de största ökningarna av penninginkomsterna under de gångna efterkrigsåren kommit till stånd vid sidan av de gällande avtalen, och att ingenting i och för sig hindrar en liknande utveckling under innevarande år.

Stabiliseringspolitikens ansträngningar ha därför i än högre grad inriktats på att förhindra levnadskostnadsindex från att stiga, så att det inte i fortsättningen skall kunna sägas, att kronans köpkraft i konsumenternas händer — så som hittills — faktiskt sjunker. Hjälpmidlen härför äro skärpt priskontroll, hyreskontroll, subventioner o. s. v. Så snart någon annan åtgärd skulle påverka dessa, avvisas de. En förändring av växelkurserna möts av argumentet, att importvarornas priser skulle stiga, en räntehöjning, att hyrorna skulle höjas. Hur sant detta än må vara, äro verkningarna av dessa åtgärder inte uttömmande redovisade med sådana förenklade argument. En räntehöjning kan ju genom att minska anspråken på kredit och locka till insättningar på sparbanksböckerna dämpa ruschen efter varor och därigenom framkalla prissänkningar över ett vitt fält. Den har gjort det förr. Kanske kan den göra det nu också. I huru hög grad vårt ekonomiska liv redan hunnit stelna till genom stabiliseringspolitiken, ser man bäst av att man utan närmare reflexioner kanske avstår från de välgörande verkningarna av en lång rad prissänkningar enbart för att undvika en tämligen obetydlig hyreshöjning.

Det senaste utslaget av regleringssträvandena, nämligen att göra den bankmässiga kreditgivningen till föremål för kvantitativ statskontroll och centralldirigering, är också ett led i stabiliseringspolitiken. Kreditgivningen skall visserligen med hänsyn till inflationsriskerna begränsas, men detta är inte huvudsyftet, ty då skulle man kunna gå vidare på den redan beträdda vägen med samarbete mellan riksbanken och kreditinstituten om att hålla tillbaka den samlade kreditsumman. Därutöver syftar man nämligen

med dirigeringen till att inom ramen för den begränsade volymen få bestämma icke blott låneräntans höjd för den statsreglerade byggnadsverksamheten utan även omfattningen av dennas krediter. Med det som sedan återstår, skulle industriens och handels behov få nöja sig. Stabiliseringspolitiken, sådan som den i praktiken utformats och verkstälts, står i mindre god överensstämmelse med de syften vår ekonomiska politik i nuvarande läge bör främja. Dessa äro i första hand en allmän ökning av produktionen och exporten samt återställande av sundheten i penningväsendet.

Detta kan nås, om man ville begagna räntan som ett medel för att hålla penningväsendet sunt och få människorna »att vända på slanten en gång» innan den ges ut, om man ville göra om skattesystemet, så att produktionen kan få spela ut för fullt igen utan att behöva stoppas upp i skattelagstiftningens irrgångar, om man ville avskaffa eller lätta på det reglerings- och kvoteringsystem, som snedvrider tillverkningen och skapar en underlig konkurrens om kvoter och licenser i stället för om konsumenternas ynnest genom goda varor, om man ville ordna med ekonomiska incitament av något slag för exporten, så att den kan draga till sig produktivkrafter och utvidga. Varför inte göra ett försök?
